

RITOÓK EMMA

**GYÁRFÁS SÁNDOR
KÉT ÉLETE**

AMTAK Bt, 2025

Cop. AMTAK Bt, 2025

Felelős szerkesztő: Varsányi József

**Kiadó: AMTAK Bt, 2040 Budaörs, Semmelweis
u. 6/B.**

06 20 218 6762 amtakbt@gmail.com

www.amtak.hu

Látogasson el webáruházunkba, és böngésszen!

ISBN 978-615-6907-78-3

Készült: AMTAK Bt, Budaörs

ELSŐ RÉSZ.

I.

Teréz aznap délelőtt a tornácon állt és magot szórt az udvarra. Nevetve hajolt ki a derékig érő léckerítésen, hogy jobban lássa a futó aprójószágot, a dülöngélve bicegő kacsákat, a naptól zománcos tollú kakast. Gügyögve szólt le a kotlóshoz és a kis csirkékhez, mint csak jó anyák tudnak fias állatokkal beszélni. Nem hallotta a lécajtó nyílását az udvaron és meghökkent, mikor egy fiatal szakállas férfit látott a tornác lépcsőjén állani... Állt a lépcsőn mozdulatlanul és csodálkozó fényes tekintettel nézett fel rá. Eltelt pár pillanat.

- Megjöttem Teréz, ne ijedj meg...

A hang reszketett és a szem fényessége könny volt.

Az asszony egyik karjával átkapta az oszlop fáját, hangtalan kiáltás merevedett az ajkára, arca elsápadt - elveresedett, elmosolyodott - szája vonaglani kezdett... szólt, de nem lehetett megérteni. A fiatalember már ott állt mellette.

- Itthon vagyok... igen... ne ijedj meg! - mondta halkan, szaggatottan és átölelte az asszonyt. Az lehúnyta szemét és feje a testvér vállára esett.

Így mentek be a szobába szó nélkül és így, egymást átölelve ültek le a pamlagra. Bent hűvös volt és otthonos. A férfi mindent megtalált a maga helyén, de mintha csak az emlékezete raktára volna... lelke nem üdvözölte a viszontlátottakat, álmában is sokszor ült így ebben a szobában és még nem érezte a különbséget.

- Istenem... Istenem - dadogta az asszony és csak szorongatta a másik kezét. Tekintete révülten meredt előre és nem nézett az öccsére, mintha nem értené még egészen... a mosolygás úgy reszketett a szája szélén, mintha sírás volna.

- Istenem... Istenem! - lihegett ki belőle az érzésre, felfogásra rázuhant elképzelhetetlenül váratlan. A férfinak egyetlen gondolata sem volt, teste fáradtsága előre rokkantotta derekát, csak csendes, hűvös nyugalmat érzett.

- Nyolc éve... most jó itt nálatok... Itthon! - Olyan halkan beszélt, hogy Teréz inkább érezte, mint hallotta, mit beszél.

- Istenem... Istenem! Hogy megengeded, éppen pünkösdre... hogy itt légy... kedves... most... Hebegő, gyermekes tehetetlenséggel buggyantak elő kis töredék szavai, mintha félnének, hogy el ne riasszák ezt az el sem képzelhető, fel ne ébresszék már megszokottá vált lemondását. Most végre ránézett a visszatérte, vonásai sírásra torzultak, csak húzta magához az öccse kezét. Félcát ráfektette... végre kicsordultak a könnyek... sok-sok apró könny egymásután futott végig az arcán és a sovány kézen arca mellett.

A férfi hagyta sírni a testvérét. Nem szólt, csak hangtalan ismételtette: Itthon vagyok... anélkül, hogy átérezte volna ezt a bizonyosságot. A valóságérzés még csak a kezében volt, csak míg a testvér kezét érintette. Ebbe kapaszkodott bele, ebbe a fizikai érzésbe... hogyha eleresztené ezt a kezét, bele kellene szédülnie a semmibe... Teste megint a hajó ingását érezte.

Az asszony sírása egyszerre szakadt meg, fölemelte a fejét, arca megnyugodott, hosszan nézett az öccsére. Mintha most értette volna csak meg, mi történt, szeme még nedvesen a sírástól kitágult, sugárzott, arca minden vonása, keskeny homloka, formátlan szája, kis suta álla, nyaka, teste hajlása egyetlen kifejezéssé vált, odaadó, gyöngéd szeretetté szépült át - csak szempilláján remegett félelem - elbúvó titkos remegés, melyről maga sem tudott.

Még várakozóan néztek egymásra, még nem látták az ezer kis változást egymás arcán, az emlékezés képe még mint álarc fátyolozódott elébük. De most ez a lassú felsugárzás az asszony arcán, túlragyogta még a megszépített képet is. És mindkét kezével belekapaszkodva az asszony kezébe, előrehajolva mondta a hazatért:

- Kedves... már ezért is érdemes volt hazajönni... ezért, hogy ilyen szépnek lássalak. - Hirtelen csókkal borult le kezére, hajára. Megint egymásra néztek és egyszerre mosolyodtak el. A várakozás régi kínja, a váratlanság ezer elaprózott, feltörő, kereső izgalmának kusza gombolyagja boldogsággá bomlott ki ebben a mosolygásban, természetes kérdések függtek szálain:

- Miért nem írtál kedves, hogy jössz?

- Magam sem tudom... talán éppen ezt a pillanatot akartam megkapni. Vagy... nem tudom. Beteg voltam a hajón és csak jöttem, jöttem... Mintha nem is hozzátok akartam volna jönni, nem valakihez, csak éppen ide, erre a helyre, a szobába, ide a pamlagra. Nem gondoltam rátok vagy terád...

Az asszony nyugtalanul nézett rá.

- Nagybeteg voltam. Csak ide, ide, ide akartam jutni... és a hajó mindig ingott, akkor is, mikor már nem ültem rajta. Ne ijedj meg, most már meggyógyultam, itthon egészen meg fogok gyógyulni...

A szempillák remegő félelme áttérjedt az asszony egész arcára. - Pedig le vagy barnulva, a szakállad is megváltoztat, de megerősödtél, egészen férfias lettél. Mi bajod volt?

- Majd máskor, most ne beszéljünk rólam... előbb rólatok.

Teréz ránézett, a másik pillanatban már tudta, hogy nem szabad tovább kérdezősködni. Olyan különös volt a Sándor szeme: fényes és mégis üres vagy távolbanéző. Nem volt itthon ez a tekintet, ez a lélek még akkor sem, mikor újra megszólalt:

- Nem is tudom, hol kezdjem. Ti, úgy-e, ti jól vagytok? - Megint megfogta a Teréz kezét, megint belekapaszkodott az érintés realitásába, hogy bele ne hulljon a

gondolatfosztott sehovatartozásba, a hajóval ingó szédülésekbe... napok nélkül... idő nélkül... bele az ürességbe...

- Sok minden megváltozott azóta. Mama, azt tudom, ő már elment... és apám?...

Az asszony megrázkódott, hebegett, össze akarta szedni magát. - Ő is!... - Keze annyira reszketett, hogy kénytelen volt visszahúzni. Sándor körülnézett; mintha már régen tudta volna - és kereste a fájdalmat magában.

- Régen már?

- Megölték! - sikoltott bele megbomlottan, a halk együttérzést szétrobbantva a mult borzalom. - Megölték a kommunisták! - Megragadta a testvére vállát, fejét befúrta annak mellébe, vonaglott, zokogott, fuldokolt. Sándor átölelte, érezte a test reszketését, de az ő karja merev maradt... Egy jelenetet látott... Messziről jött elő, újra látta: egy öreg embernek a véres testét dobták ki a házból - embertömeg, ordítás, a nap süt... A padlásablakból kihajolva, megmeredten nézi az undor szédületével... Csak a lázongó undort érzi most is, csak ennyit.

Karja újra érintette reszkető testvérét és magához szorította támogatásul. Az undor rémületétől szeme tágra nyílt elszürkült arcában. - Őt is megölték... őt is!

Összeborzongva érezte a vonagló testet a mellén. Mintha a fájdalom a halódás görcseit utánozná szeretetből. Így

lehet siratni, ha valakit megölnek... és annyit öltek... és öltünk... Ezt... ezt hagyja vissza valahol odabent... örökre nyitott, el nem hantolható sírt, melyből mindig újra feltör ez... ez a reszketés, ez a borzalom, a testnek ez az iszonyodása, a tiltakozás az erőszak ellen, az élet mellett.

Ilyenformákat gondolt, de nem nagyon világosan. Aztán nézte az ölébe búvót, a meg-megránduló hátat, a meggömbülő hátgerincet. És ezzel a behantolatlan sírral a lelkében, az előbb hogy nevetett a kis csirkékre, a mindennapra! Hol volt akkor ez?... Mikor az elébb ott állt, mikor engem meglátott, hogy nem jutott legelőbb ez az eszébe... éppen mikor engem meglátott?...

Keze a testvér kezét kereste, mely még a vállán szorongott és lágyan hullott le az övével együtt. Minden benne volt ebben a kézben és lemondó odahullásában, minden szenvedés elvállalása - ő érte is... az egész mult. Most végre újra érezte azt a könnyes meghatottságot, mellyel először látta meg testvérét. Megcsókolta szőke fejét mellén, eszébe jutott, hogy az anyja haja ez, az ő feketesége az apjáé, akit megöltek... Magához szorította az asszonyt. Most már csak ketten vannak. Mintha biztonság lett volna minden idegen ellen, hogy a család testének másik megmaradt darabját magához szoríthatja. Merevsége elmúlt, két könnycsepp melegen, keserűen állt meg a szája szegletében, mielőtt lehullt. Puhává lett karja feltámogatta az egyetlen megmaradt embert, akit még szerethetett.

A két testvér összebujt, mint kis gyermekkorukban, ha féltek vagy búsultak.

- Megvan még otthon az a cseresznyefa? Az alatt temettük el a kis cinkét, emlékszel?

Teréz megriadtan nézett fel, de a másik pillanatban már tudta... tudta, bár nem értette, hogy milyen fontos ez a kérdés az öccsének.

- Emlékszel? Meghalt, megsirattuk és eltemettük a kis cinkét - ismételte Sándor és megcsókolta az asszony könnyektől fáradt szemét. - Akkor még jók voltunk... még eltemettük a halottainkat.

Teréz ismeretlen félelemtől igyekezett szabadulni, míg szavait mérlegelte és lefogta hangja reszketését: - A cseresznyefa megvan, vagyis megvolt, mert tudod, azután, apa halála után ott eladtuk a házat. Úgy-e, nem haragszol, hogy nélküled... nem tudtuk, hogy... nem tudtunk rólad semmit.

- Mindent jól tettetek, hiszen én magam is azt hittem, hogy halott vagyok tinéktek, hogy sohasem jövök haza. Ott... megházasodtam. - Elhallgatott és megint nem volt otthon a tekintete. Képeket látott gyors egymásutánban és a Teréz keze után nyult.

Teréz kérdően nézett rá, de nem mert közbeszólni.

- Az asszony meghalt... azt hiszem... igen... - Árnyék suhant a gondolataira, megint az üres ingás a semmiben...

Teréz kezénél fogva magához húzta és ő engedelmesen visszajött: - Most itthon vagyok. Ezek régi dolgok, majd máskor... Most itthon akarok maradni.

- Igen, most itthon vagy és velünk is fogsz maradni, míg egészen meg nem gyógyulsz, mi meg veled! - Már mosolygott, asszonyi megérzése kereste a biztonságot a folytonosságban, ennek a széteső életnek az összekapcsolásában a multtal és a jelennel. Megérezte, hogy a szavak töredezettsége mögött sokkal nehezebb, lefogott szótlan mondanivalók leskelődnek, melyeket még nem szabad kiengedni a zárak mögül... Idegen, vad, hihetetlen történetek képei akarnak közéjük tolnakodni, talán gyújtogató, gyilkos szavak... kimondásuk egy más világot hozna ide. Saját kis világába akasztotta bele a horgot, biztos sejtéssel találta meg azt a fonalat, melyen legombolyíthat mindent, ami a hosszú évek alatt történt, a család eseményein át... És folyékonyan beszélt, mesemondó módjára:

- Gyuri, a fiam, már kész fiatalember; majd meglátod, most itthon van pünkösdi vakációra. A lányom egy nagynénjénél mulat, ott több társasága van. Azt hiszem, csinos lesz; mind a két gyerek az uramhoz hasonlít.

A hazatért most nyugodt figyelemmel hallgatta. Különös volt így beletartozni egy emberi közösségbe a testvér útján: férj, gyermekek, sógor, nénik... Az egyhangú beszéd halkán muzsikált a fülébe, egyszerre csak nem értette.

- Várj csak, igazán? Fáradt vagyok...

- Ide lefekszel, Sándor. De nem akarsz elébb valamit enni?

Csak nemet intett. Engedte, hogy Teréz nagy, sima, hűvös vászonpárnát tegyen a feje alá. Még észrevette, hogy a huzaton az anyja régi monogramja van. Mélyen elaludt.

Így érkezett haza Gyárfás Sándor Oroszországból, 1923 pünkösdjére.

II.

- Hát Isten éltesen - mondta Vass István, régi képviselősege zengő hangját megeresztve. - Fölemelte poharát és koccintottak. Sándor ok nélkül nevetni kezdett, maga sem tudta, miért. A fiú tizenhat évének kutató kíváncsiságával nézte a bácsit. Kiskorában még sokat beszéltek róla, emlékezett, hogy mennyit sírt az anyja, mikor olyan soká nem jött hír róla, aztán amint nőtt, nagyobb gimnazista lett, mindig kevesebbet emlegették, akkor is csak úgy: "szegény Sándor", mint a halottakat. Hát jó, most visszajött és ilyen. Másnak képzelte: miért nem beszél a háborúról, oroszokról, bolsevistákról? Nem beszél, csak néha olyan bután nevet. Ő másképp jött volna haza. Az asztalon az ebéd maradványai és eltöredezett kenyérkaréjok közt néhány borosüveg. A két férfi eleinte kissé erőltetett viszontlátáshangja a bor hatása alatt természetessé vált. Eltűnt a Sándor kényelmetlen, ideges huzódózása is a nagyhangú ünnepélyes szavaktól, mellyel a sógora előadását hallgatta a változásokról, a magyarság küzdelmeiről, a magyar Golgotáról, az új Mohácsról... És

vonakodása mögött a fájó, furdaló érzés: hát én már nem tudom ezt sem átérezni?... Most, apró, formátlan mondatok jöttek: - Tudod, azóta nem voltam Biharban... a házukban oláh tiszt lakik... az öcsémet...

Krakovgott, szipogott, elordította magát: - Terebesi Vass Jóska oláh katona! - Ökölboszoritott kezével az asztalt verte. - Még abból a kis földből is elvettek, szegény anyám ott őrzi, pedig sohse állhatta a nyelvüket, most meg ott instanciázik egyiktől a másiktól... de hiába hívjuk ide, fél, hogy akkor minden odavész, pedig meg akarja tartani Jósának.

- Csak most érezzük igazán, - mondta halkán Teréz - hogy mind odaát valók vagyunk, a Tiszántúlra. Elszakadtak vagyunk itt a Dunántúl, mert itt mégsem érezheti senki azt, amit mink...

- Hát már nekem csak jó itt is, ahol a földem van. - Az István válasza olyan ingerült volt, hogy összekoccant az üveg és a pohár, mikor töltött magának.

- Igaz, csak most tudjuk, milyen szerencse, hogy István örökölte ezt a kis földet - nyugtatta az asszony.

Sándor már nem hallotta; felkönyökölt, két tenyerébe hajtotta a fejét. Tiszántúl, Bihar... A kis bánatok töredezett szavain át érezte először maga felé jönni azt a nagy sötétséget, amelytől az egész úton félt. Teréz intett a férjének és odament az öccséhez; ő is odatette a két kezét a Sándor feje körül, de úgy, mintha anyás féltéssel gyenge

fészkét tartana tenyere közt és ráhajolva, puhán, alig érintve csókolta meg a haját, mintha pelyheseket csókolna.

A vacsora már megkönnyebbülés volt. Nagyjából megtudta a dolgokat, gondolatai felvették a tényeket, majd csak élővé lesznek lassanként benne, majd beleszokik minden újba. Magáról nem beszélt, nem is sokat kérdezősködtek. Az első órákban ez megkönnyebbülés volt, csak egy-egy megriadt percben fogta el tétovázó gyanakvás: milyen könnyen belenyugosznak, hogy hallgat.

Este a sógora családi ügyekről beszélt, hangja szárazabb volt: - A házat eladtuk, amint Teréz mondta. Nem lehetett volna ilyen messziről ügyelni, javíttatni, ha az ember kiadja, minden tönkremegy. Teréz sajnálta ugyan, minden eperfát megsiratott, dehát a mai viszonyok közt...

Elköhintette magát, várakozóan nézett Sándorra.

- Hát persze, ti tudtátok, mit lehetett és kellett tenni. - A két eperfát tisztán látta maga előtt, egypár gyermekemlék kavargott át a fején és megint a cinke temetése a cseresznyefa alatt. - Én mindenben megnyugszom, nem osztályoskodni jöttem haza.

István nyugodtabban folytatta: - Jól adtuk el. A pénz értékpapirokban van, addig, míg egy kis földet vehetünk rajta. Az őszre olyan hossz lesz, a kutyafáját, amilyen nem volt még! Hajaj, milyen szép darab földet veszünk azon a pénzen! Persze, ha te is úgy akarod...

Istvánnak nehéz volt megszokni, hogy nem maga rendelkezik többé, még most is kétkedve hallgatta Sándor könnyű beleegyezését.

Teréz bekísérte a szobájába Sándort. Megint úgy ráhajtotta fejét a testvére vállára, mint az első pillanatban, mikor megérkezett. Ha beszélhetne, ha mind a ketten beszélhetnének... mert tudta, a másiknak is lenne mondanivalója. Sándor elgondolkozva simogatta a haját: - Nem voltál azóta odaát, a mi régi hazánkban?

- Nem, nem tudtam odamenni, Sándor! Szörnyű az, hogy úgy lássam viszont, mint idegen, ellenséges országot.

- Ott vannak a temetőben... és nem lehet meglátogatni őket... ezt nem gondoltam volna soha. Az apánk idegen földben - sutogta mindig halkabban. - És ezért szenvedtünk és gyilkoltunk...

- Nem, nem! Meglátod, hogy nem volt hiába, az lehetetlen!

- Azt hittem, hogy oda is elmehetek, ha egészen rendbejöttem és kipihentem magam. Azt hittem, hogy beszélhetek az apámmal...

Teréz simogatta a karját. Olyan volt a beszéde, mint gyermekkorában, ha zokogás közben ejtette el a szavakat, pedig nem sírt... Szegény Sándor, nem jöhetett öröme haza!

- Beszélj el nekem, amit neki akartál mondani.

- Majd egyszer, mindent elmondok. Majd egyszer, ha már egészen meggyógyultam, ha már semmi bajom sem lesz. - Eltolta magától Terézt és a szemébe nézett: - Akkor megválnék mennyire vagyunk egy test, egy vér.

- Csak ne izgasd most semmivel magad, lelkem; csak pihend ki előbb azt a sok szenvedést.

- Jó éjszakát, kedves. - Nem csókolta meg; alig tudta hirtelen felforrt türelmetlenségét elrejtetni. Ne sajnálják! Nem kell... magam vagyok a magam ereje...

Levetkezett. Az anyja párnahuzatát nézte a régi betűkkel. Megsimogatta; hűvös és sikos, mint gyermekkorában. Lefeküdt. A ház elcsendesedett. Tudatosan érezte lassan közeledni az alvás csitító kábultságát. Utoljára Gyuri öccse várakozó tekintete volt előtte, bizonyosan csodálatos kalandok elbeszélését várta tőle.

Milyen különös is, hogy új fiatalság jön, mely semmit sem tud arról, ami neki minden gondolatát elfoglalja és majd éppen olyan tudatlanul fog elmenni egy másik háborúba, fogságba, szenvedésbe, bűnbe, mint ők és az ember hiába beszélne, ezt a tudást nem lehet átadni senkinek, az életet nem adhatja át, pedig az élete most már ez a tudás. Az új nemzedék várja, hogy a régebbi beszéljen, nem tudja, hogy a kaland nem regény, hanem véres élet...

Élet... Egy szobát látott és egy asszonyt; az asszony szép, gúnyos arcát... hangját hallotta, ő maga is ott volt, látta magát, mint idegen ént... orosz szavakat hallott...

Kiugrott az ágyból, megint nem fog aludni. Felkapott a vállára egy kabátot és kinyitotta az ajtót. A nyitott tornácra befolyt a hold világa, az udvar zöldes fénye foltokban permetezett a földre az akácfa lombjáról. Milyen csend... más, mint az orosz falué. Ott... más a csendje is ennek a földnek, nemcsak a szava... Itthon!...

Egy pillanatig megint a hajó ingását érezte, azután teljes üresség. Ez is elmúlt. Milyen jó volt itt állni és támaszkodni és gondolkozni. Most érezte, most már megérezte az irtóztató távolságot, mely az órák, napok, hetek útján nőtt idáig és mégis... még nem jelentett elszakadást és visszakapcsolódást. Az évek minden borzalma, elfásulása, minden tragédiája olyan lassan érett távolsággá az időn és téren át. Az első kapocs - a testvéri - csak most kezdte taszítani háttérbe azt a megéltet a néni búsúzó csókja és a mai ölelése között. Fejét a tornác oszlopához támasztotta, nézte a tűnő távolságot; siklik tovább, tovább és a ma kezd jelenné, valóvá válni. A csendes beszédek, régi bútorok, az egymáshoztartozás testi érzése, a holdvilág, a csend, a tüdő egyforma lélekezése, ez a csípős levegő és éjszakai illat, az oszlop kemény fája... ez van... Az ölelések és ölések, az idegen szavak és könnyek és mosolyok, az ökölbeforított kézmozdulatok és átkok és üvöltések, az, ami távolodik, a múltó, a nem igaz...

Itthon van és megszabadult; tengerek és puszták, ferdeszemű emberek és hajóingás és hullámok és világítótornyok fényseprűje és idegen szavak... ez is múlik, távolodik, már el is múlt. A ma van és a megszabadulás!

Kicsit szédült, mintha állóhelyében el akarna aludni, ide ezt is élvezte, mert jelen volt, a pillanat, ami van.

Az udvar lécajtaja halkan megnyikordult. Álmosan nézett arrafelé. Asszony jött a holdvilágban a fénypatakon végig. Fiatal volt, ringó, parasztos léptekkel ment tovább; most már csak a háta látszott, a széles csípőn a ruha himbálása.

Mintha az orosz asszony volna... nem az áll előtte, akinek a képét elűzte? Felnyögött, ökölbeszorított kézzel fenyegetődzött az asszony felé, aki éppen most tűnt el a cselédház ajtajában. Most ment a szeretőjéhez, most megcsal valakit, valamelyik meg fogja ölni...

Egy ideig még kábultan nézett utána. Aztán megint a holdvilágos udvart látta. Túl a kertben rezzenés nélkül álltak a fák a kékes fényesőben, a léces kerítés odafektette egysíkú, sötét képmását a földre. A ház keményre vágott árnyéka ferdére dőlt, minden fény és árnyék csenddé olvadt át, csend volt a mozdulatlanság, bent az örökké nyugtalan mélységekben is megint csend... Állott és hallgatta, lelke a percé volt újra, megszabadulva minden mult képtől és hangtól.

A kutya vakkantott a szomszéd házban és a szomszédkutyák feleltek rá, de ez sem zavarta a csendet. Pihenni, pihenni! Álomjáróan ment a szobája ajtajáig. Ott az ajtóban valaki állt, ember vagy asszony, mindegy, szíve vad dobpergéssel verte a régi halálfélelmet rá.

A Teréz hangja szólította.

- Mi az? Rám vársz? - mondta Sándor. Kérdésében kétkedés és bosszúság volt. Leselkednek rám? - riadt fel benne a régi fogolyérzés.

Teréz mindjárt megértette: - Nyugtalan voltam... ne járj kint este későn.

- Van valami veszedelem? - kérdezte Sándor meglepetten, szinte szenvedőn.

- Nem, dehogy, csak az uram nem szereti... ilyenkor körüljárja a házat és nem szereti, ha azután még valaki odakint van. - A Teréz hangja olyan különös volt. Sándor a szemébe akart nézni, de az asszony lehajtott fejjel állott. Megsímogatta a haját, milyen furcsa, régimódi kontya van, a testvér feje megint a vállára bukott és egy pillanatnyi zokogás csuklott fel belőle.

- Mi ez? - gondolta Sándor, de nem tudott magának felelni.

- Olyan ideges vagyok azóta - mondta Teréz mentegetődző hangon - és te is olyan fáradtnak, majdnem betegnek látszottál egész nap. Aggódtam és bejöttem és nem találtalak itt... ostobául megijedtem...

- Mit jár ilyenkor kint az urad, a helyett, hogy melletted lenne, ha ilyen félős vagy - felelt ingerülten.

- Hallgass, hallgass! Hadd tegyen, amit akar!

Ez nem az a Teréz volt, akit egész nap látott. Micsoda érthetetlen zavaros dolog ez, azért, mert a férj körül néz a házban?... Közben Teréz már eltűnt mellőle.

Sándor bement és míg ledobta a kabátot magáról, megint az az érzése volt, mintha álmában járna itt és álombonyodalmakkal kellene küzdenie. Éppen az elalvás pillanatában újra előtte volt a holdvilágos parasztasszony alakja, de most egy férfiárnyék is végigsuhant a holdvilágon, Istvánra ismert... Csak az árnyéka volt, egysiku éles, sötét, mint a kerítés- és házárnyék-formája, mégis ráismert.

- Hát ezért nem akarja, hogy este kint járjanak. - De már egy másik udvarban volt. Az ablakban lámpavilág, az asszony jön haza, el akar mellette menni szó nélkül. Utána nyúl, az asszony eldob valamit, ő lehajol, hogy fölvegye... a Pór Miklós teste van előtte, aludt vérrel, sárral fedve, ahogy akkor látta... be akarja vinni a szobába, szörnyű nehéz. Behúzza, az ajtónál egy hervadt virág esik le mellette, a halott sehol sincs. Az asszony a virágra mutatva mondja: Te ölted meg...

Szempillája felpattant a rémülettől, nem tudta, hol van. De minden elsötétedik az alvás öntudatlanságában.

III.

A falu végén volt újra, annál a rozoga kerítésnél, amelynél az állomástól jövet egy héttel ezelőtt először állott meg,

ahol először mondta magának rábeszélően: - itthon, - ahonnan először nézte meg újra a földeket, a laposan domboruló halmokat és az eget. Most másszínű volt, hideg, zöldeskék reggelszínű. Akkor nagy habos, fehér felhők csüngtek a levegőben, mozdulatlanul a nagy ür közepén; az ég vakítóan messze, messze mögöttük. Annyiszor látta Oroszországban is így... azok a felhők voltak, az az ég utána jött. És akkor először érezte meg, hogy hiábavaló csak úgy mondani: itthon, itthon... Hiába jött át végtelen mérföldeken, tengeren, hazudott a tér, csalt a rohanó mozgás, ott volt még mindig...

Azóta lassanként a régivé vált ez a világ; a falusi utca, a templomtorony jobbra, az országút, a nyárfák; még talán az ösvények is a régiek voltak a földek között. Meghódított mindennap valamit a régi környezetből a régi énjének, melyen emberek és dolgok látogatása kopogtatott, hogy rájuk ismerjen. Csak az esték... ilyenkor más emlékek jöttek kopogtatás nélkül, összevissza, időrendet felforgatva. De majd elmulik ez is egyszer, a teste már egészséges.

Továbbindult az egyik ösvényen a földek között. Öreg paraszt jött vele szembe, megemelve a kalapját. Sándor megállott, habár nem ismerte fel az öreget. - Jó reggelt - mondta, vizionozva a köszönést, - szép az idő úgy-e?

- Nem ártana egy kis májusi eső. - Milyen alföldiesen hangzott ez az örök tavasz kívánság.

- Nem tudom, ismer-e engem, bácsi?

- Alighanem a fiatalúr, aki visszaérkezett a fogságból. Sokan újra reménykedni kezdenek, hogy az övök is visszajön.

- Tán maga is vár valakit haza?

- Én már nem várok. Az én fiam ott maradt Galiciában. - Sándor lehajtotta a fejét, nem mert az öreg szemébe nézni, mintha bűnös volna benne, hogy ő mégis hazajött. - Eccer itthon vót sebesülten, oszt meggyógyították, újra kiment. Hát csak nem kerülhette el, ami rá vót mérve.

- Újra kiment... és, és... nem lehetett megakadályozni?

- Hát csak belényugodott, hiszen eccer úgyis meg kell halni.

Sándor felkapta a fejét, ránézett az öreg emberre. Bajusza alatt és az őszes, rosszul borotvált tüskék között nyugodt volt a szája, mint a szava. Mit érezhet? Szeme fáradt, majdnem kifejezés nélkül... honnan ez a stoikus megnyugvás? Annyira öreg, hogy nem érez? Annyit szenvedett, hogy eltompult?

Az öreg folytatta a beszédet és elvágta a további gondolatát. - Én meg, az apja hazajöttem.

- Maga is kint volt? A harctéren? - kérdezte elképedve Sándor; legalább hatvanötévesre becsülte. Az öreg csak intett.

- Borzasztó lehetett ilyen idős embernek.

- Hát vót rossz is, meg jó is...

- Ugyan hány éves lehet?

- Ötvenhat leszek tengeritöriskor.

Megint ismerős otthoniasság ütötte meg a hangjában, a szava kiejtésében Sándort. - Hiszen kegyelmed nem idevaló, meg kálvinista! - kiáltott fel örömmel.

- Hát persze, túl a tiszai, érmelléki vagyok. Csak háború után ragadtam itt, hogy oda az oláhok jöttek. Fődem úgyse vót, se senkim.

- Én is arravaló vagyok, bátyám - mondta Sándor felparázsló örömmel és kezet nyújtott az öregnek. - Meghallottam a beszédjibül, meg abbul, hogy tengeritöriskort mondott, nem pedig szemmihálykort. - Szinte túlozva esett bele a gyermekkori tájszólásba, nyelve különös jó ízt érzett a betűk erős hangsúlyozásában, gyönyörködött az í élességében. Most már nem izgatta, hogy szótlanul mennek egymás mellett, hiszen hazai ember volt az öreg, földije, - lassú, nem fecsegő természet, akinek a fia elesett, mert ez volt a sorsa, ő meg itt maradt.

- Aztán megszokott-e már ideát?

- Annyira-amennyire. Csak sok itt a nímet, meg sokat beszélnek az emberek.

Sándor elnevette magát, hogy így megfelelt a gondolatára. De az öreg komolyan ment tovább. Megint hallgattak.

- Ejnye, de gazos vetés ez - tört ki egyszerre Sándor, szinte megbotránkozva. Egy hosszú földcsíkon egyenesen nyúlt fel a ritkás gabona, a pipacs már kiütötte piros fejét közöttte.

- Ez a Gyilkos-Nagy András földje, nincs aki jobban megmívelje.

- De furcsa nevet adtak neki.

- Maga adta azt magának, szegény. Megölte a feleségit.

Sándor megrándult és elsápadt. Érezte, hogyha egy szót kérdez, reszketni fog a hangja, vagy rekedt lesz és mégis megszólalt: - miért?

Hangja tiszta és nyugodt volt. Meglepetten ismételte, mintha ki akarná próbálni magát: - miért? - Abban a pillanatban nemcsak magát, hanem az öreget is felismerően látta: az is csak olyan nyugodtan beszélt az elébb a fia haláláról, mint amilyen nyugodtan ő ezt kérdezte. Annak is nyitott sír van a lelkében, csak nem árulja el.

Az öreg lassan, elgondolkozva felelt: - Miért? Ki tudná azt? Tán csak úgy hozzászoktak az emberek az ölíshez. Hazajött a háborúból, egy ideig semmi baja se vót, osztán egy reggel csak agyonütötte az asszonyt.

- Talán mással szerelmeskedett azalatt és megtudta...

- Nem'a! Nem afféle vót az, meg az ábrázatja se vót arra való. De hát sok minden baj írte szeginy Andrist, az asszony meg nem tudta összetartani, amijük vót, meg gyerek is meghótt azalatt. Nagyon rosszkedvű vót néha, ilyenkor azt mondta, bár maradt vóna inkább Oroszországba; egy reggel osztán csak agyonütötte a feleségit. Nem vót ott senki, ő meg mind azt hajtotta, hogy nem akarattal tette. A törvény előtt is csak azt mondta, hogy nem ő akarta.

- Nem ő akarta - gondolta Sándor. - Mennyire érthető... nem akarta és ölt.

- Ide s tova már haza is jön. Nagyon várja a napa, mert nehezen bír meg ezzel a kis földdel, amint tetszik látni.

- Az asszony anyja várja? Nem haragszik rá?

- Hogy haragudhatna, ha nem akarta - mondta komolyan az öreg.

- Hol lakik az az asszony? - kérdezte később Gyárfás, mikor már a falu felé mentek.

- Mindjárt odaérünk. Az a festetlen kerítés az övé. Na, Istennek ajánlom! - Kezet fogtak.

Gyárfás belépett az udvarra. Sovány csirkék az eperfa alatt, trágyaszag, disznóól, alacsony rozzant kerítésen túl rendben tartott konyhakert veteménnyel, pirosló ribizlibokrokkal. Kutya ugatott az udvar mélyén és öregasszony jött ki a konyhaajtón, egy csomó paréjlevéllel

a kötőjében. Sándor azonnal ráismert, még a neve is eszébe jutott: az öreg Dobóné... az öreg! Aligha több negyvenötévesnél.

Az asszony már akkor ki is ejtette a parajt a kötőjéből és összezsapta a kezét: - Jajj, lelkem fiatalúr, hogy csakugyan hazajött! Mentek innen... hess te, hess... - kergette a parajra odafutó aprójószágot. - És hogy felkeresett engem, szegény asszonyt, hogy az Isten áldja meg! Csak tessék, tessék befelé kerülni, szegényes minálunk, mióta szegény Andris nincs itthon, talán tetszik tudni, milyen szerencsétlenül járt, már hogyne tudná lelkem, tudja azt mindenki, még az újságok is írtak róla. Erre, erre...

Hamar letörölt egy széket a kötője csücskével. A jól ismert hűvös, falusi szag volt a szobában. Sándort ez a szag most idegessé tette, - emlékeztette valamire - abban a pillanatban végig is perdült emlékezete vásznán néhány hasonló szoba: Galicia, az orosz fogság, gyerekkora felvillanó képei - de nem találta meg.

- ...ki képzelte volna akkor - darált az asszony közben tovább. Fogatlan szájából furcsa csámcsogóan hallatszottak a szavak; mintha ilyet is hallott volna már valahol... nem itt... nem itt...

- ...aztán most mégis csak itthon van, az Isten megáldja, már bizony azt hittük, elpusztult abba az Oroszországba, hogy az Isten verje meg, aki kitalálta azt a háborút, szegény Andrist is az rontotta meg...

Sándor elmosolyodott. Az asszony éppen úgy karatyolt, mint régen, - csakugyan két különfajta, a tiszántúli, meg a dunántúli. És mégis - az öreg ember is körülbelül ugyanazt a gondolatot mondta ki kevésszavúságával, mint ez az asszony, mikor "szegény Andrisról" beszélt.

- ...hát tetszik tudni, egyszer csak szalad Pista, a Gyuricsék Pistája, mert az én kis Pista unokám már hamarabb meghótt, hogy azt kiabálja: Dobó néni, hamar, hamar jöjjön már, mert az Andris bácsi nagy bajt csinált, megölte a Zsuzska nénit, én csak elejtem a köcsögöt, mert hogy éppen akkor fejtem, még keszkenőt se kaptam magamra. Uram Jézus, Istenem!...

Sándor kiérezte, hogy ezt éppen így már százszor elmondta az asszony; lehajtott fejjel szólt közbe: - De a maga lányát ölte meg, néni!

Az asszony egyszerre elakadt és ránézett a fiatalember elkomorodott arcára: - Az... a volt... - Két nagy könnycsepp lassan végigszivárgott az arca ráncaiban; aztán még kettő futott le a mély árokban, - az anyaság minden szenvedésének árkában - a szája mellett egy pillanatra megakadt, leesett. Nem törölte le.

Sándor megbánta, hogy meggyanusította; hiszen ennek is elhantolatlan sír van a lelkében, mint Teréznek, mint az öreg parasztnak - mint mindannyiunknak.

- Megsirattuk, eltemettük - folytatta az asszony akadozva, aztán a beszéd újra felfakadt benne. - Nekünk nincs időnk szomorkodni, mert hogy dolgozni kell... Szegény

Zsuzskának is az volt a baja, hogy olyan sopánkodós asszony volt, nem tudom honnan vette a természetét, ha más baja nem volt, a döglött csirkén búsult napokig, hát még mikor az ura elment, ránszakadt minden dolog, még a gyerek is. Ha én itt nem lettem volna, még annyi se marad, mint amennyi maradt, mert csak jött-ment, sóhajtozott, de én meg öregasszony vagyok, nem bírom úgy a munkát, mint a fiatal...

- És megbocsátott Andrisnak?

- Nagyon átkoztam addig, míg a falun keresztül szaladtam, mert hogy a másik végen laktak, Gyuricsék mellett, mert még az apja építette a házat, de azért nem volt azon semmi hiba, mert Andris dolgos ember volt, hát én csak szaladtam átkozódva, míg oda nem értem és a lányomra nem borultam... de mikor megláttam, hogy ott állott és jöttek a csendőrök és mindig csak azt hajtotta: - nem akartam, nem akartam, - majd kiszakadt a szívem érte is. Megbánta, meg is bűnhődik érte, mert, ha ez nem volna, bizony még megverné az Isten a tettéért, de most, ha majd hazajön, kap még feleséget, fiatal, gyereke is lehet, lesz kire hagyni a földet, meg a házat is, azért magamra vettem, vigyázok rá addig, mert már a rokonság nagyon beszélte, hogy majd ők így, meg úgy, de én tudom, mit jelent az, ha idegen veszi munkába, Andris is azt mondta, mikor elvitték: na, édesanyám, csak vigyázzék mindenre, amíg haza nem jövök, mert édesanyámnak szólított mindig, az övé még gyerekkorában meghalt, száraz betegségbe volt szegény már lány korában...

A fiatalember lehajtott fejjel hallgatott. Új élet egy gyilkosság után, ott, ugyanazon a helyen, ahol az asszony összerogyott, ahol...

Felállott. Az öregasszony lelkendezve kísérte ki, de Gyárfás már nem hallott semmit. Egy kis csirkére majdnem rálépett szórakozottságában; öntudatlanul elmosolyodott: az a szegény megölt asszony ezt is megsiratta volna...

- ...csak tessék megmondani a lelkem jó tekintetes asszonymak, hogy majd küldök egy kis gyenge borsót, még van a második vetésből, bizony neki se könnyű az élete...

A kis ajtó becsapódott. Sándor megállt egy pillanatra, szinte visszafordult ezekre a szavakra: milyen kedvesen hangzik a régi tekintetes asszony - de... nem könnyű az élete?... miért?

Az öregasszony odabent leguggolt, hogy összeszedje a parajleveleket, a csirkék széthúzgálták és összepiszkolták. Apró könnyek hulltak a szeméből nagy lassan, hang nélkül. Szipogott egy kicsit végre, végigtörölte az orrát tenyerével és kiöntötte kötőjéből a paréjleveleket a szemétdombra.

Sándor még mindig ott állt az ajtón kívül és elgondolkozott. Nem könnyű az élete...

A kerítés mellett egy fiatal parasztembert látott, mintha Gyárfást várta volna, most egyenesen hozzáment: -

Hallottam, hogy az úr is Oroszországból jött haza, azért vártam. - Megbillentette a kalapját.

- Igen, nem régen érkeztem haza - felelt bujkáló, kényelmetlen érzéssel.

- Én is sokáig voltam ott és szeretném tudni, vissza lehetne-e menni? Árva János vagyok, falubeli, emlékszem az úrra még gyerekkoromból, mikor szünidőbe idejárt.

- Jancsi, no lám, emlékszem rád - és kezet adott a fiatalembernek. - Dehát mi az Isten csodájáért akarnál visszamenni?

Komolyan elgondolkozva intett: - Miért? Mert ennél ott is jobb volt. Én ott továbbra is katona voltam és földet is adtak...

- Vereskatona voltál?

- Elvtárs voltam, de én nem bántottam senkit... Azt már nem, hogy én lelőjjem a volt tisztjeimet, azt nem, hanem, ha a másik kezében is fegyver volt, az más. Vagy tán ott rohadjak meg az urak kedvéért a fogságban? Hát jobb volt ott, az asszonyom is jó volt - az Isten verje meg ezeket az idevalósiakat - én úgy jöttem haza, hogy ott azt beszéltek, itt is elosztják a földeket, hát már akkor inkább idehaza... Mert mégis csak az az igazság, hogy mindenkinek egyformán legyen, a fejdális úr meg a burzsuj is csak olyan ember, mint mink, eleget szenvedtünk mink szegény népek, hát az az igazság, hogy most már ránk kerüljön a sor.

- Bizony megrontottak téged ott, Jancsi, de itt jobb lesz, ha hallgatsz, mert még bajba keveredel. - Sajnálta és szerette ezt a szegény parasztembert, nem lesz ebből már rendes ember sohasem. Pedig rokonságot is fedezett fel a szavaiban: ez is éppen úgy beszél arról a földről, mint ő maga meg az öreg.

- Én csak azért beszéltem az úrral is róla, mert azt hittem, hogyha onnan jött, akkor talán elvtárs, de azért még sem akartam mindjárt úgy szólítani.

- Jól tetted, én nem vagyok elvtárs.

- Hát ha nem, akkor nincs mit beszélni róla. - De azért ment tovább Gyárfás mellett. - Minden jó lett volna, mikor ott földet is adtak, ha a fülemben nem teszik azt a bolhát, hogy így te János, úgy te János - persze oroszul beszéltek - otthon is elvtárs világ van, mennyit segíthetnél te az elvek terjesztésében, meg a szegény népeken otthon. Pénzt is adtak. Nekem meg eszembe jutott az a lány, akit itt hagytam, a fene tudta, hogy azalatt férjhezment és olyan komisz rongy lett. - Elhallgatott egy keserves sóhajtással.

- Egyszóval, semmit se találtál úgy, amint képzelted.

- Nem képzeltem én semmit, hanem mondták.

- De hiszen volt földosztás.

- Volt, volt, kaptam én is két holdat; de hát honnan vettem volna hozzá az állatot, vetőmagot; feleségem se volt, hogy az a lány nem várt meg... nem volt kedvem semmihez,

csak mindig az járt az eszemben, hogy mégis igazságuk van azoknak odakint - már csak ne szóljon róla az úr, hogy így beszélek, ugyan bánom is én akármilyen lesz is... mert én csak azt érzem, hogy kiestem én már a világból, azért jobb volna oda visszamenni.

Hallgattak. Sándoron végigborzongott ez a szó: kiestem én már a világból... vajjon van-e ember, akin nem hagyott nyomot az a múlt? Vajjon hazatalálunk-e valaha igazán?...

Az ember csak ment tovább mellette.

- Az a lány gyári munkához ment, aki szombaton este jön haza, az rontotta meg, meg aztán az urak... hogy az Isten verje meg, hát nézzon körül az úr, hát jól van az így, ahogy van?... Sándor megállt és ránézett az emberre: ezt soha többé nem lehet meggyógyítani már. Szlávok típusnak látszott, arca teljesen elvesztette a paraszti nyugalmas; ha kint találkozott vele, soha sem hitte volna el, hogy nem orosz. Arc kifejezésére a félig értett teóriák, a bizonytalanságnak és mégis elbizakodottságnak azt a bélyegét verték ki, melyet jól ismert odakintről, a paraszti logika útjáról idegen ösvényekre terelődött embereknél.

- Jobb, ha visszamegy, János - mondta halkán -, ha nem felejtettél még el oroszul...

- Inkább a magyart felejtettem el, majd hogy újra meg kellett tanulni... Sándor csakugyan észrevette, hogy nem a vidék tájszólásával beszél. - Hát azt tanácsolja a tekintetes úr is - mondta egyszerre régies megszólítással és arcának

feszült, komor kifejezése felengedett. - Azt gondolja, hogy odakint mégis jobb?

- Nem tudom, de azt hiszem, hogy embere válogatja. Én már... nem mennék vissza... Elakadt.

- Én is azt hittem az első héten - sóhajtott fel a másik "világból kiesett" - de én már beszélni sem tudok idehaza. Minduntalan az jut eszembe, amire ott tanítottak, itt meg az nem szabad. Hej, hogy ott hagytam azt a szép kis földet, meg azt a jó asszonyt, ki tudja, kié lett azóta mind a kettő? Majd odamegyek, osztán már semmi sincs, újra kezdek.

- Miért nem házasodol meg itten? Ha kaptál földet itt is?

- Ez az asszony nem enged el magától. Mindíg újra meg újra beszélni kell neki, hogy mi volt odakint, milyenek az új urak és nevet, ha a sok öldöklésről beszélek, nem a háborúba, mert az más volt, hanem azután... na, ahogy azok asszonyokat öltek! Dehát ilyeneket szeret hallani.

Sándor elképedve bámult rá. Egy parasztasszony! Honnan vette magát ez a fajta?

- Hová való az az asszony?

- Nem tudom én. Parasztlány volt, mikor én ismertem, de bent cselédeskedett Pesten, hogy aztán én elmentem a háborúba, férjhez ment ahhoz a munkáshoz, aki gyárba dolgozik, de idekint laknak, mert közelebb nem lehet

lakást kapni. Az ura meg nem törődik vele vagy nem is tudja, milyen ez, én nem tudok eligazodni rajtuk...

- Te János, menekülj attól az asszonytól, mert az a te legnagyobb betegséged. Ha másképp nem, menj vissza.

A paraszt jó becsületes hívő szemmel nézett rá. Ebből sem lehetett agitátort nevelni. Inkább azt az asszonyt kellene elküldeni innen... az egész testén végigreszketett egy gondolat. Hirtelen megállt.

- Na hát csak gondold meg, bajtárs, majd beszélünk még a dologról. - Kezet adott a fiatalembernek és elgondolkozva indult hazafelé.

IV.

Maga sem tudta, hogyan ért a kisajtóhoz, csak mikor a kilincsre tette a kezét, nézett riadtan a kinyújtott kézre. Nem tudta, milyen úton ment haza, közben mintha az orosz országúton sétált volna... Meglepetve bámult a házra, a kapura és a fákra. Megint visszaesett a két valóság közül a régibe, az volt megint az igazibb valóság. Nem vette észre, hogy János követi és megvárja, míg benyit az ajtón; akkor már egészen mögötte állt és benézett az ajtónyíláson át az udvarra. Az ajtó belöködött és János kívül maradt.

Az udvaron egy asszony állt a kútnál és mosott. Az ajtónyílásra kiegyenesedett, a kút kávján álló vödörhöz

ment, felemelte és vizet loccsantott belőle a dézsába. Sándor megismerte a mozdulatáról: a holdvilágos parasztasszony volt. Abban a pillanatban végigcsapott rajta az asszonyvágy, hosszú, nyomorult beteg hónapok nélkülözése. Megint-megint az asszony! Szép erős, barnakarú élet volt előtte, szédítően csábító. Lehunyta szemét. - Nem kell, nem kell! - mondta magának. Elfordított fejjel tartott a tornác felé. És akkor az udvari ablakban meglátta az öccsét. Az asszonyt nézte, nézte ugyanolyan tekintettel, amilyen az övé lehetett az elébb, mielőtt behunyta a szemét. Nem látott senkit, csak az asszonyt, aki ott riszálta magát a kútnál, emelgette ok nélkül a vedret, fakantát és töltögette a vizet. Tisztán látszott, hogy tudja minden mozdulatát és valakinek játszik. Az a gyerek vagy ő?... összeszorította az öklét, úgy ment be.

A konyhaajtó nyitva volt, zsír és frissensült tészta szaga csapott ki. A szolgáló valamit tört a mozsárban. Gyerekkori vasárnapi emlékek... süvegcsukorból levágott fénylő fehér miniatűr szikladarabok, madártej behűtve, a nagy labdája... De a mozsár hangja más volt akkor, vidám, apró harangütések, ez most gyenge, tompa.

- Furcsa hangja van a mozsaratoknak - szólt be Terézhez, aki a konyhaajtó mellett állott.

- Hát persze, a mama régi, szép rézmozsarát elvitték a háborúba, vagyis mondják, hogy csak a Dob-utcába Pesten, ott vannak a boltokban. Oda szívesen adtam, de most már megsiratom, ha nem ágyúra kellett... Ez a

mostani csak olyan vastag porcellánmozsár. - És Teréz megvetően biggyesztette le az ajkát.

- Ágyúra szívesen adtad?

- A hazámnak adtam, nem nyeréskedőknek. Hogy is lehet ilyet kérdezni?

- És ha éppen azzal az ágyúval lőtték volna szét egy szegény orosz falunak minden házát?

- A hazámnak adtam - felelt konokul Teréz és különös, szinte ellenséges pillantás érte Sándort.

- Tudom, kedves! Nem is vitázom veled erről, csak szerettem volna tudni: látod-e tisztán, mit jelent a mondásod?

- A hazámnak szüksége volt rá, erről nincs mit tovább beszélni. És nem is értelek...

- Tudom... és azt is tudom, hogy neked van igazad. Tulajdonképpen valami másról akartam veled beszélni. Nem jöhetnél be egy percre?,

- Mindjárt, mindjárt, csak lehúzó a zsírt. Fánkot sütök a kedvedért, régen úgy szeretted, te meg ilyen furcsán beszélsz.

Sándor egyszerre megsajnálta, amint tűztől kipirult arcára nézett. Hiszen a legjobb emberi lélek, akit ismert. Rámosolygott és előre ment. Egy pillanat múlva már Teréz

is mellette állott a szobában. Kíváncsian várt, de szemhéja rezdülésében megint ott volt az a kis félős rettegés.

- Ki az az asszony, aki odakint mos?

Teréz leült és csak egy pillanat múlva felelt; közben kezére nézett, mely az ölében elkezdett reszketni.

- Miért?... Simkóné. Idejár segíteni... ügyes asszony...

- Küldd el, küldd el és ne hívd ide többet!

- Miért... észrevettél valamit?... - Az asszony hangja reszketett, hogy fájt hallani.

Sándor egy percre elfordult. Halkan mondta:

- Nem szeretem, hogy a fiad szemet vetett rá.

Teréz felállt, lélekzet után kapott:

- A fiam is!... - nyögte; kínlódva akarta visszavonni a szavát. Sándor úgy tett, mintha nem venné észre.

- Elküldöm mindjárt... jó lesz?

- Ki kell fizetni, - súgta az asszony - három napi napszámja van... A fiam nem engedem - mondta egyszerre hangosan.

- Majd elintézem. - Sándor kinyitotta tárcáját és kivette előre a pénzt. - Küldd be a cseléddel, ne magad menj ki hozzá.

Az asszony már jött is, a szép Simkóné. Szemtelen magabiztos mosolyával állt meg a fiatalember előtt, szoknyája, ruhája ujja feltűrve.

- Hazamehet, Simkóné, itt van a háromnapos napszáma.

Az asszony csak egy percnyi meglepetést árult el. Leengedte a ruháját, mialatt megmozgatta csípőjét is.

- Akár ebbe a minutába - felelte kihívóan.

- Éppen ezt akartam mondani - odaadta a pénzt és felnézett. - Meg azt, hogy ne számítsen többet rá, nálunk nem fog ezután dolgozni.

- Annyi baj legyen - nevetett az asszony a pesties visszavágáson. A tekintetét belekapcsolta a fiatalemberébe. Gyárfás arca forró lett a feltoluló vértől. Szeretett volna valami gyalázatot dobni a szemébe, de a tekintet fogta. Mindketten valami tőlük független, örökfajtájú vadságot éreztek magukban felülkerekedni: az asszony-férfi gyűlöletet. A test vágya, de utálata, dühe is az egyikben, az öntudatlan, lenéző asszonyi biztonság és győzelem hite a másikban...

Az asszony mosolygása gúnyossá vált, túrhetetlen volt... Igen, ez az a fajta, akit a férfi az első pillanatban ölelni akar, azután... a végén... megfojtani... A düh felemelte vállát és karját.

- Menjen - mondta rekedten - és meg ne lássam itt többé se nappal, se éjszaka!